

A hazám az anyanyelvem, amely mindig velem van.

Mennyiben határozta meg a későbbi életútját, világlátását, gondolkodását, hogy a Vajdaságban, Szenttamáson született?

Nagyon. Igen, a királyi Jugoszláviában, a Vajdaságban születtem 1941-ben. Áprilisban bevonultak a magyarok, a honvédek felkaptak a bölcsőből és a magasba emeltek. Kis honvéd leszel, mondták. Az asztalon kockacukrot hagytak. Aztán 1944-ben bevonultak a partizánok. Ők is kivettek a bölcsőből, a levegőbe emeltek. Kis partizán leszel, kurjongatták és kockacukrot tettek az asztalra. Szenttamáson jártam elemi iskolába is. Tito pionírja leszel, mondta a tanító néni, és a nyakamon megkötötte a pionírkendőt. Így kezdődött, kockacukrokkal és pionírkendővel...

Erre mondják, hogy nincs olyan írói fantázia, amelyet az élet ne tudna felülmúlni. A szülei miként kerültek Szenttamásra?

Anyai nagyapám, illetve az ő szülei, az én dédszüleim szenttamásinak tartották magukat. A család a török uralom után települt a Vajdaságba. Óslakosok voltak, legalábbis, így nevezték magukat. Anyai nagyapám sokat foglalkozott velem, a családban legendás személyiségnek számított, mert tudott franciául. Házassága után kölcsönre kertés házat vásárolt, rosszkor, mert kopogatott a gazdasági válság, s miután nem tudta törleszteni a hitelt, Franciaországba ment jobb munkalehetőség reményében. Virágkertészetben kapott munkát. A vendégmunkások közül a gazda kedvence lett, naponta a kis teherautóval együtt kocsikáztak Párizsba, hogy széthordják a virágüzletekbe a vágott virágokat. Szorgalmasan dolgozott, takarékoskodott, és amikor a kellő pénz gyűlt össze, hazajött és hozta magával az egzotikus virágmagokat,

arra számítván, hogy ebből majd egzisztenciát teremtem. Ő volt az első európeér! Még termőföldet is vásárolt. Terve becsődült, mert senki sem vette meg az egzotikus holland virágokat, csak a szokásos kerti virágokat vásárolták.

Ráadásul egyre gyanúsabbá vált a hatóságok szemében a különleges virágmagok meg hagymák szaporítása miatt, ezen kívül a száját is jártatta. Ugyanis nagy lelkesedéssel mesélt a munkások érdekeit képviselő franciaországi szakszervezetekről. Ez éppen elég volt ahhoz, hogy a szerb rendőrség kommunistának bélyegezze. Többször bevitték, megverték, de nem találtak rajta fogást. 1941-ben bejöttek a magyarok – a szerb titkosrendőrség aktái maradtak a helyükön – így a magyar titkosrendőrség is berángatta, megverték, majd elhurcolták a szegedi Csillagbörtönben és 1943-ig raboskodott ott. Hazatérése után egy éjszaka a partizánok verték a háza ablakát, ő pedig ajtót nyitott. A partizánok úgy megverték, hogy attól belerokkant, élete végéig sántított. Nem tudta miért kapja a verést, a katonák csak azt ismételték, hogy a magyarok mind fasiszták. 1968 után viszont antifasiszta érdemrenddel akarták kitüntetni. Mivel nem mutatott hajlandóságot, hogy hivatalosan átvegye, így kivitték a házhoz. A nagymamám átvette, elrejtette az almárium egyik fiókjának a mélyén a személyes dokumentumok között és soha többé nem vette elő.

Apai dédapám viszont a századelőn Dél-Magyarországról került a Vajdaságba. Jánoshalmáról vagy Mélykútról jött, mert Bácskában olcsóbbak és minőségesebbek voltak a termőföldek. Abban bíztak, hogy Szenttamáson jobb életet tudnak majd teremteni. Habár kiváló lehetőségnek ígérkezett, de jött az első világháború kitörése és a Trianon közbeszólt. Nem volt elég vagyonos, hogy a választás jogával éljen, így hát maradt. Apai nagyapám megtanult szerbül, fuvaros lett, a Báni palota építkezésekor is fuvarozott. 1945 után ez lett a tartományi parlament székháza. Életemben először 2001-ben jártam ott. Milošević bukása után egy funkcionárius hívott meg a kabinetjébe annak örömére, mondta, hogy győztünk és whiskyvel kínált. Nem fogadtam el. Rosszul éreztem magam,

s arra gondoltam, mit mondana a fuvarozó nagyapám, hogy én whiskyt vedelek abban az épületben, amiért ő annyit verejtékezett.

A szülei közül ki volt az erősebb egyéniség?

Azt gondolom, hogy az édesanyám, aki igazából édesapám halála után vette át a vezető szerepet. Ő lett a család legidősebb tagja, és amikor Anikóval hazalátogattunk, elővette az újságot és mindent alaposan kielemezett nekem. Ameddig édesapám élt, volt közöttünk némi rivalizálás a tekintetben, hogy ki ért jobban a politikához. Apám visszafogottabb volt. Nem véletlenül, mert neki rossz tapasztalatai voltak. 1941 áprilisban a Horthy-hadsereg visszafoglalta a Bácskát és a magyar törvények szerint azokat, akiknek két évesnél fiatalabb gyermekük volt, felmentették a katonai szolgálat alól. Így az apám nem kapott katonai behívót. 1943-ban, amikor már mennie kellett volna a frontra és látta, hogy veszésre áll a háború, elszökött egy tanyára és egy szerb nagygazdánál szolgált fizetség nélkül. A szerb nagygazda pedig úgy úszta meg a katonai kötelezettséget, hogy lefizette a Horthy-adminisztrációt, amely ha pénzt látott nem volt túlságosan hazafias, úgyhogy a tanyáját nem ellenőrizték. 1944-ben összeomlott a front, a magyar hadsereg puskalövés nélkül menekült a Bácskából, azzal a hátrahagyott jó tanáccsal, hogy helyi magyarok tartsanak ki, és azzal a tisztí becsületszóval, hogy rövidesen visszajönnek. Nem jöttek vissza, de jöttek a szerb partizánok, elkezdődtek a magyarok elleni retorziók, válaszul a „hideg-napokra”. Az apámat megkímélték, mert nem szolgálta a honvédséget és ezt csakis nekem köszönhette. Ha netán berukkol, akkor könnyen halálra ítélik. Azokban a hónapokban több tízezer magyar került tömegsírokba. Főleg azokat ölték meg, dobták tömegsírba, akiknek földjük, vagy szebb házuk volt. Öt soros vádiratok maradtak utánuk, már akinél egyáltalán volt ilyen. Ezek a vádiratok nagyon megrázó, embertelen dokumentumok. Pontos számadatok pedig a mai napig nincsenek. A kutatások úgy tíz évvel ezelőtt kezdődtek, de inkább csak felszínesen.

Ezek szerint a tömegsírokat még nem tárták fel és azokat már nem is fogják, amelyekre templom, vagy más építmény került? A szándék, az akarat hiányzott, vagy a jobb a békesség elve működött, működik?

A Vajdaságban még nem tárták fel, csak Dél-Szerbiában. Valójában senki sem akar szembesülni a tényekkel, sem Magyarország, sem Szerbia. Szerbia azért nem, mert tele van más tömegsírokkal is, és a szerb vezetés úgy gondolja, hogy Srebrenica után jobb ezt a témát nem bolygatni. Esetleg módjával. Magyarország diplomatikusan egyezkedik, nehogy kockáztassa a két ország közötti jó viszonyt. Sok jel utal arra, hogy a két ország vezetése megelégszik a főhajtással és ennél nem lép tovább.

A tömegsírok helye köztudott, ahol a főhajtásnak helye van?

A „hideg napokról” van emlékmű, az újvidéki Duna parton, a magyarok elleni atrocitásokról mostanság épült egy, de az utóbbi ténye nem épült be a köztudatba, a tankönyvekbe. A kollektív emlékezet azonban őrzi az információkat. A szüleim is pontosan tudták, hogy Szenttamáson hol vannak ilyenek, de már felnőtt voltam, amikor beszámoltak nekem róla. Így van ez más családokban is és ezért szoktam mondani, hogy mi „az eltűnt apák fiainak nemzedéke” vagyunk. Erről írtam az *Exterritórium*ban is.

Térjünk vissza édesapjára. Mi történt vele, amikor bejöttek a szerb partizánok?

Annak ellenére, hogy nem harcolt Horthy hadseregében, 1944 őszén elvitték kényszermunkára. A faluban akkor a magyaroknak fehér karszalagot kellett hordaniuk. Már fogytán volt az ereje, amikor kinn a mezőn egy orosz csapat bukkant fel. Pálinkás butykosokkal, nótázva, vidáman érkeztek. A hirtelenjében összetoborzott helybeli szerb partizánokat a karszalagok miatt fasisztáknak nézték, mire az orosz parancsok nagy beszédet tartott arról, hogy beköszöntött a béke, a szabadság, éljen Sztálin elvtárs, a Vörös hadsereg legyőzte a fasiszta

hordákat. A magyarokat utasították, hogy tépjék le magukról a karszalagot, merthogy nincs többé fasizmus. A magyarok félszegen figyeltek, nem merték megtenni, az oroszok tépték le a kényszermunkások karszalagjait. Majd ahogy jöttek úgy elmentek, és magukkal vitték a partizánokat is. A magyarok nem tudták, mitévők legyenek. Mi lesz, ha visszajönnek a partizánok és megbosszulják, hogy engedelmeskedtek az oroszoknak? Végül úgy döntöttek, hogy egyenként hazaindulnak. Jól tették, mert az édesapámat ezután már többé nem bántották. Nem volt a Horthy hadsereg katonája és köztisztviselője sem. Szóval, életmentő baba voltam.

Hajdanán milyen volt az élet Szenttamáson?

Nem tudtam a háborús sebekről. A szülők erről nem beszéltek. A rendszer is a jobbik arcát mutatta, meg az emberek is. A szomszédunkban szerbek éltek. Amikor 1941-ben bejöttek a magyarok, akkor hónapokig nálunk éjszakáztak, mert féltek a magyaroktól. Amikor 1944-ben bejöttek a partizánok, akkor mi költöztünk át hozzájuk. Ez a jó kapcsolat megmaradt a későbbiekben is. Nem éreztem olyan nemzeti megkülönböztetést, mint később a nyolcvanas, kilencvenes években. Az utcánkban sok szerb tudott magyarul is. Ma már szó sincs erről. Sokak szerint a titóizmus az emberekre kényszerítette a testvériséget és az egységet, a demokrácia pedig felszabadította a sokáig föld alá szoruló etnikai gyűlölködést.

Ha az iskolában és otthon is magyarul beszéltek, hol és hogyan tanult meg szerbül?

Az iskolában heti hat órában tanították a szerb nyelvet, de sokkal inkább az utcán tanultam meg, aztán a televízió adásaiból, amely elég sokáig csak szerb nyelven sugárzott műsorokat. A hivatalokban szerb volt a hivatalos nyelv. Viszont volt magyar nyelvű hetilap és rádióműsor. Ennek ellenére a magyar nyelv fokozatosan a privát szférába szorult vissza. Tudni kell azonban, hogy a Vajdaságban, ahol a második háború előtt 400 ezer német élt, létezett egy sokszínű nyelvi kultúra. Újvidéken például, a

mesteremberek, a kereskedők szerbül, magyarul és németül beszéltek, az átlagpolgár is megtanult németül, magyarul, vagy szerbül kommunikált. Aleksandar Tišma, a legjelentősebb szerb író kitűnően beszélt magyarul meg németül. Ő fordította le az első regényemet szerbre. Illyés Gyulát is fordított, később Kertész Imrét.

Gimnazistaként mi volt az elképzelése a jövőjéről?

Falusi gyerek voltam, egy forgalmas, nemzetközi útvonal köré épült nagy „faluban” nőttem fel. A szüleim azt szerették volna, hogy orvos, vagy ügyvéd legyek. Kiábrándítottam őket. 1956-ban kerültem Újvidékre, amely akkoriban a néhai Jugoszlávia fontos kulturális központja volt. Létezett az Ifjúsági Tribün, ahol estéről estére szerb nyelven heves viták zajlottak. Olyasmi volt ez, mint a budapesti Petőfi Kör. Amerikai és a francia filmeket mutattak be, Belgrádban az ötvenes években Beckett Godot-ját játszotta az egyik avantgárd színház, rengeteg izgalmas könyv jelent meg szerb fordításban.

Eszerint a tudását, a tájékozottságát alapvetően szerb nyelven szerezte meg?

Kezdetben igen, főleg a modern európai irodalmat illetően. Érthető, hiszen Magyarországtól szinte hermetikusan el voltunk zárva. A klasszikus magyar irodalmat viszont megtaláltam a közkönyvtárakban. Új magyar nyelvű könyveket csak később lehetett vásárolni, a hatvanas évek közepén ez is lehetővé vált, tehát a magyarországi megjelenésükkel szinte egy időben kezünkbe jutottak az új kiadványok. Nem kellett őket cipelni. Most újra cipelni kell a könyveket.

Gyerekkorában a szülei beszéltek-e Magyarországról, a magyar történelemről, meséltek-e magyar irodalmi művekből?

Igen, és ez majdnem minden magyar családra jellemző volt. Nálunk a nagyapám foglalkozott velem, és kiegészítő történelem órákat tartott nekem. Kívülről kellett fűjnom a magyar történelmet, a honfoglalástól, az

Árpád-házi uralkodóktól kezdve egészen Kossuthig. Kossuthnál megállt a magyar idő. A XX. századot a nagyapám nem tartotta fontosnak. Arról hallgatott. Az iskolában – ahol magyar nyelven tanultunk - eléggé hézagos volt a történelem tanítása, ennek tudatában voltak a szüleink is, ami régi könyv fellelhető volt, azt otthon a kezünkbe adták. Nagyon különös élményt jelentettek az akkoriban érkező magyarországi menekültek. Magyarországi magyarokat először 1956-ban láttam. Szenttamáson nem messze a szülői háztól, egy elhagyott kaszárnyában szállásolták el őket. Akkoriban még szegénységben éltünk, hetente egyszer-kétszer jutott húsféle az asztalra. Emlékszem, hogy a magyar menekülteket mindennel ellátták az utcabeliek. Nem sokkal korábban édesapámmal biciklivel Újvidékre karikáztam – 35 kilométert tettünk meg -, hogy beiratkozzam a gimnáziumba és útközben rákérdeztem, hogy mi miért nem élünk Magyarországon, azonban válasz nélkül maradtam. Egy ideig kollégiumban laktam. 1956-ban a magyar aranycsapat a jugoszlávok ellen játszott Belgrádban, s elterjedt a híre, hogy hajnalban Puskás Öcsi csapata vonattal utazik Belgrádba. Én vezettem azt a százfős csapatot, amelyik kitódult az újvidéki pályaudvarra, hogy üdvözölhesse. A vonat csak pár percig vesztegelt Újvidéken, s rögtön felfedeztünk egy alakot az egyik vagon ablakából bámult ki. Olyan szocialista kék-fehér csíkos pizsamája volt. Odarohantunk, Puskás, Puskás, lelkesedtek többen is. Tényleg ő volt. Üdvözöltük, és aláírást kértünk. Ő meg kihajolt az ablakon és osztogatta az autogramokat. Kiderült, hogy még soha sem járt Újvidéken, ahol távoli rokonai éltek. Emiatt akár hajnalban is szerette volna látni a várost. Távoli rokonainak hála, én is találkoztam a legendás Puskás Ferencsel. Az autogramot viszont elcsenték tőlem a kollégisták. Drága kincs volt. Néhány hónap múlva egyik újvidéki rokonunk fogadott be az udvari konyhájába, ott voltam albérlő. Tőlük mentem tovább albérletről, albérletre.

Mikor kezdődött az a mély vonzódása a tengerhez, az Adriához, amely az álmaiban is rendszeresen foglalkoztatja?

Talán már az első találkozáskor, 1952-ben és ez egyre inkább erősödött. Egyetemistaként amikor csak tehettem autóstoppal utaztam oda. A hatvanas évek elején olcsón lehetett nyaralni, mert a német turista invázió később erősödött fel. A tengerparton találkoztam először németekkel, akikről az iskolában nagyon ellenszenves képet festettek. A dalmátok gyanakodva figyelték őket, tartottak tőlük, hiszen ők is úgy tanulták, hogy a németek veszélyesek. Ugyanez a félelem uralkodott el a Vajdaságban is. Amikor a dunai svábok visszajöttek látogatóba, az emberek féltek, hogy újra elfoglalják hajdani házaikat.

1999-ben, a bombázások idején a feleségével, Anikóval elmentek Szenttamásra, oda, ahol született, ahol az édesanyja akkor is lakott és az édesanyja nagyon komolyan felelősségre vonta – talán nem először – hogy miért nem ment el Újvidékről. Ott és akkor nem tudott erre egyértelmű választ adni. Most már tud?

Elég bonyolult történet. Anyám veszélyt érzékelt, és szeretne volna, ha távozom az országból. Egyébként a vándorló szellem eleven volt a családomban. Gyerekkoromban a szüleim sokat beszélgettek arról, hogy milyen jó lenne kivándorolni Ausztráliába vagy Kanadába. Gyakran hallottam a szenttamási Zöld utcai szomszédok ábrándozását is. Az utcámban egyféle, a népmesékre emlékeztető plebejus kozmopolitizmus kelt életre. Idővel javultak az életkörülmények, az emberek reménykedtek és maradtak, beköszöntött a jóléti szocializmus, a falusi házak „gangjainak” végén fürdőszobát építettek, kölcsönre kis Fiat gépkocsit és televíziót vásároltak. Ez azonban nem gátolta őket abban, hogy álmodozzanak a nagyvilágról. Beindult a vendégmunkás-áradat a nagyvilágba, a mezőgazdaság fellendült, érezhetően javult az életszínvonal, a szabadságjogok is nagyobbak voltak. A hatvanas, hetvenes és a nyolcvanas években a jugoszláviai magyarság jobban élt, mint a magyarországi. Szabadon lehetett utazni, Észak-Bácskából Szegedre jártak át az emberek vacsorázni, vagy ott tartották a lakodalmakat. Jugoszlávia viszonylag nagy ország volt, ezer hibával, de a

titói rendszer igyekezett a kisebbségi jogokat is biztosítani, amiért nemzetközi elismerésben részesült. A látszat szebb volt, mint a valóság, de az emberek őszintén hittek abban, hogy nap mit nap jobb lesz az élet. Emlékszem, a hetvenes években újvidéki lakásunk környékén nem volt óvoda, mire hárman-négyen kiharcoltuk, hogy legyen és - lett. Így gyerekeim magyar óvodába járhattak. Utána pedig magyar iskolába. Aztán fordult a kocka, nehéz idők következtek. 1992-ben kezdődött a délszláv háború, amely a XX. század második felének egyik legpiszkosabb, legvérlázítóbb háborúja lett. A magyar kisebbségi közösség tagjainak nagy többsége egyszeriben páriasorsba került. A fellángoló nacionalizmus közepette mindaz, ami előzőleg magától értetődő volt, egyszeriben különleges küldetés lett. Ugyanakkor az emberek tömegesen távoztak Magyarországra, köztük a szakemberek és az értelmiségiek is, akik évtizedekig azt hirdették, hogy a kisebbséghez tartozás, a kisebbség melletti kiállás nemzeti érdek, amit nem szabad feladni. Jómagam is egyik napról a másikra munkanélküli lettem, eltávolítottak az Újvidéki Televízióból, ahol dramaturg voltam és akkor azt gondoltam, hogy erkölcsi kötelességem maradni, mert ha osztoztam a jóban azzal a közösséggel, akkor osztoznom kell a rosszban is. Maradtam akkor is, amikor a NATO-légitámadás idején a Soros Alapítvány irodavezetőjeként hatványozottan veszélyeztetve voltam, amikor több mint kétszázezer magyar szorongva várta a holnapot és a szerbiai magyarok házára azt pingálták, hogy NATO-fasiszták és a kisebbségi pártunk tagsága pedig mélyen hallgatott. Ez a maradás egyik oka. Nem szeretnék hősöködni, ezért állítom, hogy a dac, a rebellis mentalitásom készítetett a maradásra. Csak azért is maradok! Nem fogok menekülni! A másik ok az irodalmi munkásságom. Én abban a világban nőttem fel, Újvidékkel nehezen jövök ki, viszont nélküle még nehezebb. A prózavilágom nagyon kötődik a Vajdasághoz, főként Újvidékhez és attól tartottam, ha áttelepülök Magyarországra, ahol ugyan biztonságban élhetek, azonban gyökértelenné válok.

Milyen nyelven álmodik?

Leginkább magyarul. Ugyanakkor olyan közösségben élek, ahol a hétköznapi élet domináns nyelve a szerb. Úgyhogy néha szerbül is álmodom. Berlinben németül is álmodtam. Álmodni lehet más nyelveken, de írni nem.

Úgy érezte, hogy az írásai, könyvei odabilincselik ahhoz a világhoz?

Pontosan. Az egész élményvilágom. Ellentétben a magyarországi hétköznapi élettel, amelyet személyesen soha sem éltem át. 1968 után gyakran utaztam Budapestre, elődlegesen a barátok, a könyvkereskedések és az antikváriumok érdekeltek, de a magyarországi hétköznapi életet nem ismertem, hiszen nem ott nőttem fel, nem ott szocializálódtam, a társadalmi reflexeim nem ott alakultak ki. Ne feledje: a prózaíró a személyes élményvilágából meríti mindazt, amit megír és ez az élményvilág nekem Újvidék.

Mikor járt először Magyarországon?

Húsz éves koromban, 1961-ben. Befejeztem a gimnáziumot, tehát fiatal, kezdő íróként számítottam. Fiatal jugoszláviai – szlovén, szerb, macedón, bosnyák, magyar – írókat utaztattak ide, mert, mint ahogy nekünk előadták, 1956 után kezdett javulni a két ország közötti viszony. Íróküldöttségünk ezt a közeledést volt hivatott elősegíteni és a delegáció vezetői a lelkünkre kötötték, hogy ne tegyünk sértő megjegyzéseket a magyarországi viszonyokra. A Dunakanyarban, majd a Balatonnál táboroztunk egy-egy hetet, ahol találkoztam magyarországi fiatalokkal. Furcsa érzés volt, hogy mindenütt magyar feliratokat láttam, az éttermekben, a villamoson is magyarul beszéltek. Két napot töltöttünk Budapesten. Senkit sem ismertem. Az antikváriumokban Nietzsche műveit kerestem, amelyeket szerbül már mind megjelentettek. Ha beállítottam egy-egy antikváriumba, akkor az árusok megértően és kissé fölényesen megmosolyogtak. Másodszor 1968 után utaztam Pestre. Emlékszem, négy napot töltöttem ott, egy IBUSZ-szobában laktam a Vass utcában. Valójában akkor ismerkedtem a várossal. 27 éves voltam.

Radnóti Sándor, Konrád György, Eörsi István és még sorolhatnám a magyar írókat, akikkel jó barátságban áll. Miként és mikor ismerte meg őket?

A hatvanas évek végén közülük többen jöttek Újvidékre. Újvidék akkoriban fontos helynek számított a magyar irodalomban. Szócs Géza úgy utazott Bécsbe, hogy útba ejtette Újvidéket. Volt ebben valami jelképes is. Az első magyar író, akit megismertem, Csoóri Sándor volt, aki SZOT-hajóval érkezett Újvidékre, hozta magával a kubai élményeit és az akkoriban indult *Új Symposion* című folyóirat iránt érdeklődött. Weöres Sándor fedezte fel az *Egy makró emlékiratait*, vele is Újvidéken találkoztam először. És jöttek a többiek Illyés Gyula, Németh László, Juhász Ferenc, Pilinszky János, ők a hivatalos fórumokon léptek fel, az alternatív irodalom képviselői – Mészöly Miklós, Konrád György, Eörsi István, Kodolányi Gyula - pedig az Újvidéki Ifjúsági Tribün vendégei voltak. Később meghívtuk a fiatalabbakat is, Balassa Pétert, Radnóti Sándort, Esterházy Pétert, akit én mutattam be Belgrádban. Illyés Gyulát is Újvidéken ismertem meg. Később többször is találkoztam vele Budapesten. Ezek a beszélgetések emlékezetesek maradtak számomra. Nagyon sajnálom, hogy „új csillagok” szorították ki Illyés Gyulát a „nemzeti égboltról”, mert szerintem az ő művei foglalják össze legjobban a nemzeti gondokat. Ma is időszerű. A személyes beszélgetéseken arról is meggyőződtem, hogy ő nem csak politikai szónoklatokat tartott a határon túli magyarokról, hanem bensőségesen ismerte a szellemiségüket. A *Magyarok* című naplókötet legfontosabb olvasmányaim közé tartozik. Az elmúlt évtizedekben többször is szóba hoztam, hogy végső ideje, hogy Illyés Gyula méltó helyre kerüljön. Mindhiába. Az egyik oldal túlságosan nemzetinek tartja, a másik pedig túlságosan baloldalinak. Senki sem akarja tudomásul venni, hogy ő képviseli a modern szintézist.

Barátai elfogadták, hogy a nagy vitatkozó együttlétek alatt soha nem ivott mást, csak kávé és ásványvizet?

A kezdetben én is iszogattam velük, de később nagyon ritkán, mert akár egy pohár bortól is másnap iszonyú fejfájás kínozott. Maradt az ásványvíz. Amikor Anikóval Eörsihez – aki köztudott mekkora ínycucc volt - mentünk vendégségbe, kinyitotta a hűtőjét, és ironikusan közölte, hogy több mint tíz féle ásványvizet vásárolt a mi tiszteletünkre. De ez már a rendszerváltás után történt, amikor Magyarországon sokféle ásványvizet lehetett beszerezni.

A szoros kötelékhez, barátságához azért ennél több kell.

Természetesen. Összekötött bennünket az ellenzéki kultúra, az európaiság vágya, hirdetése és a korszerűség igénye. Nagyon sokat találkoztunk és a demokratikus ellenzék a kisebbségi kultúra iránti nagy nyitottság jellemezte, függetlenül attól, hogy a népi vagy urbánus áramlathoz tartozott-e valaki. Csoóri Sándort és Petri Györgyöt együtt jelentettem meg a *Književna reč* című belgrádi irodalmi lap vaskos különszámában. Ez 1983-ban jelent meg és attól kezdve Jugoszláviában hirtelen megnőtt az érdeklődés a magyar irodalom iránt. Az egyik legemlékezetesebb magyarországi élményeim közé tartozik a demokratikus magyar ellenzék korszaka a nyolcvanas évek végén. Szerettem barátaimat együtt látni és vitatkozni, gyakorta én lettem a békítő. Eörsi Istvánt és Csoóri Sándort én békítettem a Budapest Szálló pinceétermében, vörösbor és fokhagymás pirított kenyér mellett. Akkor én is iszogattam velük. Nem volt ez lehetetlen vállalkozás, mert volt egy közös alap: Bibó István. A kilencvenes években Konrád Györggyel gyakran elemeztük a vajdasági magyarság helyzetét. Ő nem Budapesten hanem a szerb sajtóban tiltakozott Milošević magyarellenes politikája ellen. Hosszú kétoldalas interjúja jelent meg a belgrádi ellenzéki *Naša Borba* napilapban, sajnos, ennek híre Magyarországra nem jutott el, pedig akkor és így kellett volna tiltakoznia minden magyar értelmiséginek, aki a nemzeti ügyet szem előtt tartotta. A másik író Esterházy Péter volt, aki 2004-ben Frankfurtban a Pro Europa díj átvételekor, köszönőbeszédében azt mondta, hogy ellenzi a vajdasági magyarok elleni atrocitásokat. Vele

előző nap találkoztam a frankfurti könyvvásáron, s félrevont. Erről a beszélgetésről ő számolt be a budapesti Goethe Intézet egyik nyilvános rendezvényén. Azt kérdezte tőlem, hogy mennyire komoly a helyzet. Most nagyon komoly, válaszoltam és ecseteltem a magyarveréseket. Azok tényleg nagyon megalázó történetek voltak. Mivel Péter tudta, hogy Budapestre nem panaszkodni járok, komolyan vette szavaimat, köszönőbeszédét megtoldotta a fenti mondattal, amely nagy visszhangot keltett a német sajtóban. Nagyobb visszhangja volt, mint a politikusok figyelmeztetésének. A politikusok ugyanis elvesztették tekintélyüket. Már akkor sem hisznek nekik, ha igazat mondanak. Nem azt mondom, hogy feleslegesek, csak azt, hogy ha nincs mögöttük intellektuális aura, szavaik elvesznek a diplomáciai diskurzus útvesztőiben. Akkoriban volt okom a pesszimizmusra. Lezárulni látszott a háborús időszak és következtek a magyarverések. A vészterhes háborús időszakban a Vajdaságban beindult egy jelentős áttelepülési hullám. Mivel a magyar törvények lakcímet követeltek, akik menni akartak, bagatell pénzért eladták az ingatlanjaikat, a lakásaikat, felégettek maguk mögött mindent, hogy lakást vásárolhassanak Magyarországon. Ezt nem tartottam jónak. Az ésszerű megoldás a kettős állampolgárság intézményének a bevezetése – az ingázó egzisztenciák, a határok könnyű átjárhatósága – lett volna. Illúzióknak tűnt, de 1992-ben javasoltam Konrádnak, hogy tegyünk egy kísérletet, kezdeményezzük a kettős állampolgárságot a poszt-socialista országokban. Vállalta és a PEN regionális konferenciáján közösen terjesztettük be a kettős állampolgárság intézményét. A PEN elfogadta és ezzel egy fajsúlyos, morális döntést hozott, amelynek akkor semmilyen következménye nem lett.

A vajdasági magyar közösségnek van-e kapcsolata az anyaországon kívül élő más magyar kisebbségekkel?

Olyan dolog ez, mint a magyarországi közlekedési térkép. Minden városba csak Budapesten keresztül vezet az út. Magyarország erősen centralizált állam és a szlovákiai, a romániai, az ukrainai magyarokkal való

kapcsolataink is Budapesten jönnek létre. A nemzetfogalom reformjára, policentrikus nemzettudatra lenne szükség, hogy ez változzon. Bizonyára sokan meglepődnek, de tény: Németh László a 30-as években írta, hogy az elszakított kisebbségeknek mély gyökeret kell eresztetniük a saját államukban, ott kell érvényesülniük. A nemzeti centralizmus ezt a hitet sorvasztja. Én még a rendszerváltás kezdetén, 1991-ben a *Magyar Szemlé*ben írtam, hogy a nemzeti kisebbségek létfeltétele a kisebbségi autonómia, ami persze azt is jelenti, hogy a nemzeti kultúrán belül is specifikusak. Az idő azonban nem kedvez ennek a gondolatnak.

Az a fogalom, hogy autonómia, ez itt Kelet-Közép-Európában a konfliktusok forrása.

Nyilvánvaló, hiszen a posztoszocialista államok valamiféle nemzetállami reneszánsz gondolatával léptek be a 21. századba. Persze, e téren a nemzeti kisebbség is traumatikus ellentmondásokat él át. Üdvözlí anyaországának nemzetállami ideológiáját, de szenved saját államának nemzetállami ideológiájától. A kisebbségi autonómia híve vagyok és tudomásom szerint Jászi Oszkár deklarálta a kisebbségi autonómia szükségességét 1920-ban, a *Magyar kálvária, magyar feltámadás* című könyvében, miközben a magyar jobboldal az irredentizmussal volt elfoglalva. Sajnálatos, hogy manapság sem Jászi Oszkár, sem Németh Lászlóra nem hallgatnak. Ugyanakkor azt hiszem, hogy az autonómia-tudat hajszálgyökerei a kultúrában rejlenek, a kultúra a cél, a politika csak eszköz. Két dolog fontos eközben. Az egyik, hogy az a kisebbségi kultúrának legyen tekintélye a kisebbségi közösségben és abban az államban is, ahol a kisebbség él, a másik pedig az, hogy a magyar kultúrának legyen tekintélye a régióban. Az elmúlt évtizedekben megpróbáltam ezen a helyzeten javítani. Több magyar könyvet javasoltam kiadásra, mutattam be, vagy előszót írtam hozzá. A 80-as években volt egy nagyon kemény, kéthetente megjelenő irodalmi ellenzéki lap, a *Književna reč*, annak szerkesztőjeként egy terjedelmes, magyar számot állítottam össze. A magyar párt és kormány tiltakozó

jegyzéket küldött a jugoszláv vezetőknek, azt állítva, hogy disszidenseket nevezek magyar írónak.

Akkor éppen mit csinált, hol dolgozott?

A nyolcvanas években az Újvidéki Televízió drámaszerkesztőségében voltam dramaturg. Évente hét, köztük magyar nyelvű tévé drámát is gyártottunk. A Magyar Televízióval is beindult az együttműködés. Így készült el a két televízió közös koprodukciójában Sinkó Ervin *Optimisták* című *sorozata*, amelyet Dömölky János rendezett. Előtte, a hatvanas években egy ifjúsági lapnál dolgoztam, majd Zágrábban letöltöttem a katonaidőmet és jött 1968, amikor Belgrádban pattanásig feszült volt a helyzet. Azok közé tartoztam, akik lelkes hívei lettek a Párizsból induló és egész Nyugat-Európát és Jugoszláviát is megmozgató 68-as eszméknek. Nem rejtettem véka alá véleményemet, így aztán jónak láttam távozni. Egy tapasztalt aktivista javasolta, hogy ideiglenesen vonuljak vissza, ha elmúlik a vihar, akkor visszatérhetek. Bölcs javaslat volt. Másfél évig Szenttamáson éltem a szüleimnél, majd visszatértem Újvidékre, ahol egy ifjúsági vitafórum szerkesztője lettem. 1968 után a szellemi légkör néhány évig oldottabb lett. A Magyar Szó *Kilátó* című szombati kulturális mellékletének lettem a szerkesztője. Közben egyre keményebbé vált a helyzet és alig vártam, hogy 1980-ban átkerüljek dramaturgnak az Újvidéki Televízióba.

Aztán 1992-ben, amikor Milošević hatalomra került egy nap összehívták a televízió dolgozóit és felolvasták azoknak a nevét, akik munkaerő felesleggé váltak és tudatták, hogy másnap ne menjünk be dolgozni.

Kirúgásom után egy-két évig munkanélküli voltam. Könyveim, a Budapesten megjelenő cikkeim illetve a Szabad Európa Rádióknak írt írásaim honoráriumából éltem. Majd egy régi ismerősöm, Szonya Licht felhívott Belgrádból, hogy beszélni szeretne velem. Kiderült, hogy Soros György irodát szeretne nyitni Újvidéken és szeretnék, ha én lennék az irodavezető. Elvállaltam. Így kezdődött 2003-ban az együttműködésem

Soros Alapítvánnyal, amelynek sokat köszönhetek, mert a megbízás nagyon nehéz időszakon segített át. A Milošević-rendszer a fő ellenségének kiáltotta ki a Soros Alapítványt. Ez volt az egyetlen szervezet, amit betiltott, mondván, hogy rombolja a szerb nemzet identitást. Az újvidéki iroda ellen speciális műsort sugárzott az állami televízió, a főbűnt a magyar tankönyvpótló füzetek jelentették. Fényképet kimerevítve mutatták be a televízióban, fő műsoridőben, azzal a szlogennel, hogy Szerbia alapjait ásom alá. El tudja képzelni, hogy milyenek voltak azok az alapok, ha magyar nyelvű tankönyvpótló füzetekkel alá lehetett őket ásni?

Mi volt a célja Soros Györgynek az újvidéki iroda megnyitásával?

A Vajdaság érzékeny pont volt éppen a nemzeti kisebbségek miatt. Milošević engedélyezte a magyar nyelvű iskolák működését, de a magyar nyelvű tankönyvek nem léteztek. Ez volt a szalámi taktika. Többek között ezen kívánt Soros Alapítvány változtatni azzal, hogy támogatta a hivatalos tankönyvek rövidített átdolgozott kiadását. Több mint száz tankönyvről volt szó.

Szabadon dönthetett annak a pénznek a felhasználásáról, amelyet az iroda megkapott?

Az igazgató tanács döntött. A tankönyvek esetében vita nélkül döntöttünk, a *Magyar Szó* napilap, a magyar nyelvű folyóiratok támogatását sem kellett erőltetni. Ezen kívül könyveket, minden magyar nyelvű folyóirat megjelenését, orvosi és gyermekprogramokat támogattunk, számítógép központot nyitottunk Szabadkán és a magyarlakta Zentán, mi fedeztük az oktatás költségeit és külföldi ösztöndíjakat adtunk fiatal, tehetséges embereknek. Magyaroknak is.

Az iroda kizárólag a magyar kisebbség érdekeit képviselte?

Nem. Támogattuk a szlovák, horvát, ruszin, román folyóiratok, újságok kiadását is.

Első regénye az Egy makró emlékiratai 1968-ban jelent meg és már akkor arról volt szó, hogy Magyarországon megfilmesítik. A szinopszist megírta, azt elfogadták, de a filmből nem lett semmi. Miért?

Bacsó Péterrel még 1968-ban aláírtam a szerződést. Ő volt akkor a filmgyárban a MAFIL 2-es számú stúdiójának az igazgatója. Huszárik Zoltán rendezte volna a filmet, Ajtonyi Árpád lett volna a dramaturg. (Zárójeles megjegyzés: annyi honoráriumot kaptam a szinopszisért, amennyit korábban sohasem láttam.) Közbejött a csehszlovákiai bevonulás, 1968. augusztus 20-án és a minisztérium nem adta meg az engedélyt a forgatásra, mert Jugoszlávia és Magyarország között feszültté vált a viszony, hiszen Tito nem támogatta a csehszlovákiai bevonulást.

Azért volt ennek a történetnek egy személyes hozadéka. A tiszteletdíjból elhozta édesanyját Budapestre, aki akkor járt először Magyarországon.

Igen, így történt, de rémálommá vált az utazás. Az apám a harmincas években járt Magyarországon, a zöld határon jött-ment. Édesanyám viszont soha se lépte át a határt. A filmesek a Gellért Szállodában foglaltak szobákat, teljes panziót biztosítottak, gondoltam örömet szerzek az anyámnak. Ő azonban nem akarta elhinni, hogy irodalommal ennyi pénzt lehet keresni. Szorongott, az étteremben ott hagyta a tányéron a legjobb falatokat, idegennek érezte magát abban a luxusban és pár nap múlva az első vonattal hazautazott. Otthon pedig senkinek sem mesélt arról, hogy Budapesten járt.

És a Neoplanta, avagy az Ígéret Földje című könyve? Hiszen minden oldala filmszerűen pergő jelenetsor.

A könyv 2013-ban jelent meg Budapesten a Noran Libró kiadónál. 2014. február 16-án pedig nagy sikerrel mutatták be az Újvidéki Színházban Urbán András adaptációjában és rendezésében. A társulatban feszült volt a hangulat, az egyik színésznő attól tartott, hogy betiltják az előadást, esetleg a színházat is. Nyilvánosan el is határolódott tőle. Ez persze fel

sem merült. A belgrádi szerb lapok kritikusai a legnagyobb elismeréssel fogadták az „újvidéki pokolról” szóló, az újvidéki hazugságokat leleplező darabot. Igen, itt multikulturalizmusról fecsegnek, miközben arról van szó, hogy a városban kiveszik a magyar mondat.

Az Exterritórium című, a Jelenkornál 2000-ben megjelent könyvében nagyon részletesen ír arról a 78 napról, ameddig 1999-ben a bombázások tartottak. A bujkálásokról, az emberek viselkedéséről, az utcai hangulatról, a közállapotokról, de a történetekből az is kiderül, hogy ameddig Ön különböző lakásokban, földalatti búvóhelyeken próbálta túlélni ezeket a napokat, addig a felesége Anikó az Újvidéki Rádió - Televízió hírműsoraiban 24 órában hírműsorokat vezetett és szerkesztett. Ő merészebb, bátrabb, mint Ön?

Szívósabb. Anikó tragikus sorsú családban született, a nagyapját a partizánok a Tiszába lőtték. Az édesanyja szívósságra nevelte, arra, hogy a jég hátán is megéljen, amikor ő már nem lesz vele. Harminchét évig dolgozott az Újvidéki Rádió és Televízió munkatársaként. A rádiózás, a televíziózás volt az élete. Amikor a NATO-légítámadások megkezdődtek, a több ezer dolgozóból 35 munkatársat – közöttük őt is – berendelték. 24 órás készenlétben kellett állniuk. Hadiállapot volt. Én például bárhol húzódtam meg, nem tudtam hallgatni az Újvidéki Rádiót. Nem sugározhatott komolyan, mert a leadótornyokat már lebombázták. A jeladó viszont kiválóan alkalmas volt csalinak, bombázási célpontnak. Anikó tehát eleven célpont volt. Ezt aztán úgy hálálták meg, hogy Milošević bukása, a demokratikus fordulat után munkaerő feleslegnek nyilvánították.

Az Exterritórium a napló műfajában íródott, fontos szerepet játszik benne az édesanyja, a felesége, de a gyerekekről nincs szó benne. Miért? Féltésből?

Ez kicsit bonyolultabb. Nincs közös gyerekünk. Bea (1971) és Dani (1977) az első házasságomban születtek és Anikónak is van egy lánya, Andrea

(1978). Andrea Pécset tanul és dolgozik. Bea lányom már három gyermekes családanya és a férje munkája révén jelenleg Ausztráliában élnek. Daninak volt talán a legnehezebb, mert amikor közeledett a katonai szolgálat, akkor őt áttelepítettük Budapestre.

Újvidék mellett Berlin is fontos helyszíne lett a munkásságának. Mikor járt ott először?

A 80-as évek második felében, a jugoszláv íródelegáció tagjaként jártam ott, majd maradtam még két hétig a berlini színházi fesztiválon. Berlin volt Európa kulturális fővárosa. Fontos kulturális élmény volt, de nem meghatározó. Ezzel indul a *Bűnhődés* története. A bombázások idején Újvidéken sokszor gondoltam arra, de jó lenne kiülni egy berlini kávéház teraszára. A vágyam 2006-ban teljesült, amikor elnyertem az egy évre szóló berlini DAAD német ösztöndíjat, amit a svájciak még egy évvel meghosszabbítottak. Így közel két évet töltöttünk Anikóval Berlinben. Igazából akkor ismertem meg azt a sokszínű várost, amely ma Európa kulturális központja. Olyan, amilyent Újvidéken álmodtam meg. Itt éreztem a mindennapi életben az európai szellemiséget, azt, amelyről otthon, írás közben töprengtem, amelyre vágytam.

A Bűnhődés című könyvében viszont európai fattyúnak is érezte magát Berlinben.

Valóban, ez még az első berlini utam alkalmával, 1987-ben fogalmazódott meg bennem. Akkor még állt a berlini fal. Színházi fesztiválon jártam ott, meg felléptem egy irodalmi esten és sokat csavarogtam a lepukkadt negyedekben és láttam, hogyan élnek, vagy inkább csak léteznek a kelet-európai, így a vajdasági vendégmunkások és amit láttam, nem volt rám jó hatással. Az én Európa élményem nagyon ellentmondásos. Évtizedeken át az újvidéki dolgozószobámban Európáról álmodoztam, viszont amikor hosszabb időre kikerültem, rádöbentem arra, hogy idegen vagyok

benne. Honvágyam van Európa után, és ez elég. Viszont Berlinben legalább teljesen idegen voltam. Ismeretlen. Szfinx. Magyaráznom kellett, hogy szerbiai is, magyar is vagyok. Jugoszláviában és Magyarországon viszont nem idegen, hanem ismerős idegen vagyok, ami nagyon sok kétértelműséget von maga után.

A két év ottlét alatt változott az életérzése?

Írásaim jelentek meg folyóiratokban, kiadták németül az *Egy makró emlékiratai*-t, az *Exteritóriumot*, *Bűnhődés*-t, számos irodalmi esten vettem részt és nyugodtabban tértem haza. Sőt a német kiadóknak köszönhetően a Lipcsei és a Frankfurti Könyvvásáron is ott lehettem. A Fischer Taschenbuchverlag értesített, hogy az *Exterritórium* náluk is megjelenik nagy példányszámú zsebkiadásban, tavaszra pedig az *Egy makró emlékiratainak* zsebkönyvkiadására is sor kerül.

Mivel magyarázza, hogy Németországban nagyobb a könyvei iránti érdeklődés, mint Magyarországon, vagy Szerbiában?

A már megjelent magyar, illetve szerb nyelvű kritikákból mindig azt éreztem ki, hogy akkor is, ha dicsérték, ha bírálták, mindig egy-egy speciális perspektívából szemlélték műveimet. Ezzel ellentétben a magyar kritikusok mindig az uralkodó magyar kánonokhoz tartották magukat. Vagy a népihez, vagy az urbánushoz. Minthogy egy másik valóságban, légkörben megfogalmazott művekről van szó, nehéz volt az egyik vagy a másik „magyar dobozba” elhelyezni. Sokszor kérdezem magamtól, akkor mi legyen a „belgákkal”? Jó, akkor a „belgák” legyen kisebbségiek, így fejeződik be a történet. Jól jár az a kisebbségi író, akit könnyen be lehet helyezni a kisebbségi skatulyába, ám ez is egy kudarc. Az nem is igazi „belga”. Ebben a dobozban egyszerűen klausztrófóbiás leszek. Budapest kicsiny ahhoz, hogy európai megalopolis legyen, ám túl nagy ahhoz, hogy természetes módon legyen egy tízmilliós ország fővárosa. Ebben az ellentmondásban vergődve egyre inkább bezárkózik. A nyolcvanas években tapasztalható volt valamiféle készülődés a nagy nyitásra, de a

belső konfliktusok ezt leállították. Budapest jelenleg nagyon el van foglalva önmagával, s ez érzékelhető az irodalmi életben. Ezzel kapcsolatban jut eszembe Gyáni Gábor gondolata a budapesti „gettóba zárt modernitásról”. Ő írta, hogy Trianon után Magyarország elvesztette a vidéki modern polgári fejlődés tartalékait, s ennek folytán a főváros elárvult, a modernitás gettójába került. Ebben a helyzetben született meg a kisebbségi irodalom fogalma. Másféle, plurális kánonrendszert kéne kialakítani. Jelenleg csak két kánon van, a népi és az urbánus. Ez a mai magyar kultúra és irodalom kínai csizmája. A német kritikusokkal, akik – talán érthetően, érintettség nélkül – sokkal inkább átlátták, megértették és fontosnak tartották azt, amit írtam és ezért gondolták azt, hogy ott a helyem a nemzetközi megmérettetésben.

A berlini évek alatt nem volt honvágya?

Nem. Berlin az a város, ahol jól éreztem magam. Jól esett az idegenség. Mi is az a honvágy? Kétértelmű lesz a territórium, a múlt, a jövő, a haza fogalma. Azzal bíztatom magam, hogy a hazám az anyanyelvem, amely mindig velem van. E téren ugyanis nagy a politikai zűrzavar. Vannak, akik tagadják, hogy Szerbia a hazájuk, pedig az őseik ott éltek, és ők is ott élnek. Mások meg azt állítják, hogy Magyarország a hazájuk, ahol soha nem éltek és nem is ismerik igazán. A történelmét, a kultúráját igen, de az utca emberének szokásait, a szomszédokat, a piaci árusokat, a péket, a postást, mindazt, ami a mindennapi élethez tartozik, nem. Az is biztos, hogy az anyanyelvem hazája Magyarország, de a mindennapjaim, konfliktusaim, kudarcaim, tévedéseim Jugoszláviához, majd később Szerbiához kötnek. Ide sorolnám barátságaim egy részét is. Akkor miért ne lenne az embernek két hazája, miközben az egyikben is, a másikban is kissé idegennek érzi magát?

A Magyar Narancsnak adott interjújában az egyik kérdésre válaszolva ezt mondta: „ A Neoplanta egy város drámáját játszatja újra. Ez a város, amelybe mindenki úgy érkezett, mintha az Ígéret Földjére érkezett volna,

hódítóként jött, s nem is csoda, hogy tömegsírok szegélyezik. És senki sem mer szembenézni saját bűneivel. Cserélhetik az utcák, az emberek, a terek neveit, mindig minden újrakezdődik. Ami Újvidék hagyományát illeti, félek kimondani, hogy vége, de tartok tőle. Egyetlen reményt látok: ha Szerbia mielőbb csatlakozik az Európai Unióhoz. Akkor Újvidék újra bekapcsolódhat egy olyan áramkörbe, amilyenbe régebben, legszebb napjaiban tartozott. De félek, hogy már késő lesz.” Mire lesz késő?

Máraival folytatnám a választ. Ő írta egyszer a naplójában, hogy a maga módján vissza kéne foglalnia Kassát. Erre a naplómban megjegyeztem, hogy sikerült neki. Tollal foglalta vissza! Naplójegyzeteimben gyakran kapom magam azon, hogy Márai Sándorral beszélgetek, s elképzelem, hogy én is tollal foglalom vissza Újvidéket. Ez az irodalom hatalma. A valóság azonban másról szól, Újvidék egyre rohamosabban veszti sokszínűségét, de így van ez az egész Vajdasággal. Csak Budapesten hiszik, hogy Szabadka a régi. Amikor 2003-ben kiérdemeltem Újvidék városának legnagyobb díját, a Február 1 Díjat, akkor egyik barátom rám kérdezett. Mikor kap legközelebb magyar író ilyen rangos elismerést? Pár évvel ezelőtt megnyitottam a belgrádi Nemzetközi Könyvvásárt, akkor egy másik barátom ugyancsak rám kérdezett. Mikor nyitja meg újra egy vajdasági magyar író a nemzetközi könyvvásárt? Ez a két kérdés nyomaszt. Szeretném mielőbb elfelejteni.

Készülő új könyve, a *Schlemil fattyúja*, azt a témát boncolgatja tovább, amelyet a *Bűnhődésben* és a *Neoplantában* elkezdett, azaz Európát mutatja be kisebbségi alulnézetből?

A három regény szorosan egybetartozik. A *Bűnhődés* története végül is egy autóbuszban játszódik, s Európáról szól – tényleg alulnézetből. Ez az én plebejusi európaiságom. Jelentés az ismeretlen Európáról. Vallomás az én Európámról. A regény egyik főhőse egy dél-szerbiai kalauz. A *Neoplanta* városregény, és az etnikailag vegyes peremvárosok drámáját mutatja be.

A főhőse egy fiáker és egy fiákeres. A *Schlemil fattyúja* családragény, ugyanebben a világban, az identitás teljes zűrzavarában. Újra és újra felvonulnak ugyanazok a motívumok, de más nézőpontból, másféle elrendezésben. A főhőse egy lakatos és egy tolokocsi.

Mi jut eszébe ezekről a szavakról: megalázottság, peremlét, hűség, kishitűség, elvándorlás, túlélés, kisebbségi skizofrénia?

A kisebbségi kulcsszavak egy része, csúszós lépcsőfokok, kapaszkodók az egyetemes emberi felé. Azt gondolom, hogy ezek a lépcsőfokok a meredekebb úton vezetnek az egyetemes emberi felé. A nemzeti többség oldalán ez az út kényelmesebb, szinte magától adott. Annak az útnak a mentén ott strázsálnak a nemzeti intézmények, az egyetemi elit, a lobbik, a honi média, vagyis egy egész hálózat. A kisebbségiek, főleg mostanság, csak politikailag fontosak. Legyen egy kis folklór, hagyományápolás, népi tánc, helytörténet, meg - ha nagyon kell - akkor kisebbségi panaszirodalom is a „sorskeresztről”. A többi gerillaság.

Ma minek nevezné magát?

Egy régi naplójegyzetemben Wittgensteint idéztem: „*Ugye, azt gondold, mégiscsak szöveget lesz abból, amit szósz: hiszen - ha üres is a szövőszéked - előtte ülsz, és olyan mozdulatokat végzel, mintha szónél.*” Ilyesféle szövőembernek képzelem el magam. Túl kevés, igen, olyan kevés, hogy majdnem lehetetlen vállalkozás. Kívánhatok-e ennél többet?

(Az interjú 2013. december 28-án készült Budapesten.)

xxxxxxx

A kézirat leadása után érkezett a hír:

Az Újvidéki Színház *Neoplanta* című előadás nyerte el a Vajdasági Hivatásos Színházak 64. Fesztiválján, 2014. április 12-én, a legjobb drámaelőadásért járó díjat, az **Újvidéki Színház** amelyet **Végel László** *Neoplanta, avagy az Ígéret Földje* című regénye alapján **Urbán András**

rendezett. A zsűri indoklása szerint ebben az erős érzelmi töltetű darabban, amely különleges módon kezeli a történelmi eseményeket, összefonódik a regény sikeres dramatizálása, a leleményes rendezés, az ihletett színészi játék, továbbá a képzőművészet és a zene. Urbán András a Neoplanta rendezőjeként tüntették ki, az Újvidéki Színház színészei pedig a darabban nyújtott kollektív játékért is díjat kaptak. Antal Attilát a Neoplanta zenéjéért díjazták.